

А П Ъ С Н Ы

Ареспубликаты хэинтқарраты усхэарта «Апснымедиа»

2026 ш. март 19 № 10 (21 701)

Ихымчеуа ахьяа

Ашэтқәа шьтарцеит

■ **Апсны Ащынцтэылатэ еибашьрафэ итахаз Рмемориал амцан ашэт шьытцэрақәа шьтарцеит атэыла анапхгара.**

Акәа ахақиттэразы хэажәкыраммазтэи ажәыларәфэ итахаз ргәалашәаразы Акәа ахьз-ақша апарк афэ ашэтшытцэрақәа шьтарцеит

«Атэыла ашәартадара иреихау хықәкуп»

Бадра Гэынба – «Хара» аинтервиу айтэит

■ **Ахэинтқарразы иреихазоу апыжәара амоуп атэылафэ ашәартадара аицәара ихэеит Апсны ахада Бадра Гэынба.**

Иара иазгәеит ари ахырхартала есыненитэи аусура шымшафэсуа. Атэыла ахада иажәакәа рыла апыршы дызтам ахархәагақәа ржәыларә ашәартара апыркәкәара хэажәкыра 5 рзы иалыршахит арадиоелектронфагыларатэ система фыцқәа ирыбзоураны. Уи алыршахит Урыстэылеи Апсны рырратэ усеицура ахәақәа иртагзаны икоу алшара фыцқәа ирыбзоураны. Ари аинырра иацдахоит анашгы хәа азгәеит атэыла ахада амедиа-проект "Хара" аинтер-

ит Апсны Ахада Бадра Гэынба, уи ихатыпуаф Беслан Бигәаа, апыза-министр Владимир Делба, Жәлар Реизара аицәабы Лаша Ашәба, Апсны икоу Урыстэыла ацхаражәхәаф Михаил Шургалин, аибашьра аветеранцәа, хатгәацхара еибашьуаз, Жәлар Реизара адепутатцәа, ауаажәларра. Иара убас, ашәтшытцэрақәа шьтарцеит Апсны Афырхәаца Сергей Дбар, Султан Сосналиев, Гиви Агрба, Мушьни Хәарцкыи, Владимир Аршба рбиусткәа рфәацхәагы.

виу ато. Атэыла анапхгара чыдала ахшыштыр артэит ахауатэ цакыра ашәартадара. Гэынба игәаанагарала, уажәтэи жәларбжәратэи атагылазашәақәа алкаакәа рзуны афыцрақәа аерықәыршәара хымпадатэиуп.

Бадра Гэынба, Урыстэыла атэылауафра змоу, ахәытцәы цыраагзакәаи анлмали зауаз Апсны атэылауаа чыдала иаццоу акомиссия иадцәалаларц азы аапхара кәитцеит азинтэ цыраара рытаразы. «Ари азтәара иалацәажәан Москва атыхәтәантэи сыкәзаараан, Урыстэыла ахада Иусбарта анапхгашы актэи ихатыпуаф Сергей Кириенкои сарей хаипыларакәа раан» – хәа азгәеит Гэынба. «Хара ари азтәара азбаразы амеханизмкәа хапшаарц еибашьхәеит, даара сакәгыгуеит ари иуадауу апропроблема азбара халшап хәа», – ихәеит иара. Убасгы, иазгәеитцеит, ирыдыркыло адгыларатэ уснагзатәкәа зеггы уаанза ацхыраагзакәа зауаз шракәу изыкы. Аринахыс закәаншыбатәа апаратэ цхыраагзакәаи анлмали роура зәазышәо рыцхраара залыршахом.

Апсны ахада ихәеит ауаажәларратэ тыцқәа рфэ абцъар аныкәгара апропроблема азбарафэи рапхьатэи ашьафәкәа шрыдыркылахыоу – уи азы азакәан апропроблема Апарламент ахышынашты. Аусшәкәи амалхазгы ауаапсыра абцъар рымхра хыкәкыс иамазам. «Иаартны иаххәозар, хаамтазтэи ауаажәларрафэи абцъар аныкәгара акультура еицакуп. Сара агагаганы сыкоуп, иахьа абцъар шныкәырго еигш, хабдуцәа аныкәгара рхы ишатәарымшыоз».

Афорум «Аицәажәара. Аиқәшахатра. Афеиара»

Ацтәазаара аигьтәразы

■ **Акәа имшафэсит Апсны Ауаажәларратэ Палата еицәнакааз афорум «Аицәажәара. Аиқәшахатра. Афеиара». Уи аусура рхы аладырхәит Ахэинтқарра Ахада Бадра Гэынба, апыза-министр Владимир Делба, апыза-министр ихатыпуаф Цыансыхә Нанба, Апсны икоу Урыстэыла ацхаражәхәаф Михаил Шургалин, Ашәартадара хеилак амазаныкәгаф Рауль Лолуа, Жәлар Реизара адепутатцәа, ақалакытэи араионтэи еизарақәа рдепутатцәа, адинаматзуащәа, ауаажәларратэ еицәарақәа рхатарнакцәа.**

«Хфорум Апсны Ахада Жәлар Реизарахы иааныштыз ацхамтафэи, иарбаз аусмәацгәтәкәа рхәақәа иртагзаны имшафэсуеит. Уи афэи ахэинтқарра ахада иазгәеитцеит ахәоуеиқәшәарей амчрақәа зеггы реидкыларей атцак ду шамоу. Ахэинтқаррей ауаажәларрей дара-дара еизызырәлароуп, ххэинтқарра аргәгәаразы аус еициуруоуп. Иахьатэи афорумгы уи иадхәалоуп. Ахэинтқарра аганахьала, ацтәазаара ахатабзиара аигьтәразы жәахәарада, ауаажәларрей ауаажәларратэ еицәарақәаи рапшыгарақәа адгыларә рынаталароуп», – лхәеит афорум аартуа Ауаажәларратэ палата амазаныкәгаф Гэыли Кыычба.

«Апсны аконфэи еиуеицшым амилацкәаи еиуеицшым рыбжәара атынчрей атышэинтәаларей, аилибакаарей ирыбзоурахоит Апсны аизхазыгыра. Еихаракгы иахьа адунеи афэи атышэинтәаларә аныкәам. Абас еицш икоу атагылазашәақәа раан ауаажәларра раказара хтэылафэи атынчрей атышэинтәаларей рыхьчара акырза тцазкуа акакәны иаанхоит», – хәа инацшыны иазгәеитцеит Ахэинтқарра Ахада Бадра Гэынба икәгыларәфэи.

«Ауаажәларратэ Палата аусура ашықәсқәа ирылагзаны изныкымкәа ачынуааи еиуеицшым аполитикатэи ауаажәларратэи мчрақәа рыбжәара иаарту аицәажәара ахыымшафэи тыцны икалахьейт. Ароуп ауаажәларра ринтересқәа иреиуоу, атэыла атышэинтәаларей афеиарей рфэи анырра азто азтәарақәа иахьрылацәажәоэ. Ари акырызтцазкуа, атакпхыкәра ду зцу усуп, афбатэи аапхьара алахьылацәа уи тапхыкәрала инарыгзет», – ихәеит Ахэинтқарра Ахада Ауаажәларратэ Палата афбатэи аапхьара аусура ахә харакны ишыо.

Инацшыны ихәеит убасгы, аусуратэ цышәа ду змоу ахэинтқарратэи ауаажәларратэи усзуфэи, хаамтазтэи апсыра хэинтқарра ашьақәгыларәфэи хәы змазам алагала кәзтцаз Сократ Цыынцәал Ауаажәларратэ палата аилазаара фыц алаалара мап ахьацәикыз игәы ишалоу.

«Исымоу алшара схы иархәа-

ны афорум алахьылацәа зеггы рфәацхьа, хәтыр зкәу Сократ Рац-ица акыр шықәса ижәлар рымац аура иазырхоу иуалцшәа ахьынаигзоз азы табуп хәа иасхәарц стахуп. Шөыцтәазаара зеггы ацсәдгыл амац аура иазышәкит. Итәбуп зеггы рзы. Ишымоу хәы змазам апышәеи афәыгарей рышкә, лассы-лассы хьафшлоит», – хәа азгәеитцеит иара.

Ахэинтқарра Ахада аполитикатэ мчкәа зеггы алархәны иаарту аицәажәара амацгара дадгылоит. «Хара хаипылароуп, хгәаанагарақәа еибашьхәалароуп, ауадафракәа хрылацәажәалароуп, урт рызбара хашьтәзароуп. Аха ари аицәажәара аконструктивтә кәзшәа амазароуп, аконкреттә еихьзарақәа роура иазынархазароуп», – ихәеит Ахэинтқарра Ахада афорум афэи.

Уи агара игоит ас еицш икоу аицыларакәа реицәарафэи ихәдоу ароль Ауаажәларратэ Палата анагзара алшоит хәа.

Дагыстан Ауаажәларратэ палата алахьыла Аигун Магомедов, ауаажәларратэ форум «Аицәажәара. Аиқәшахатра. Афеиара» афэи дыкәгыло ихәеит, ишытыху атемәкааз збашьас ирымоу иаарту аицәажәара ауп хәа. «Дагыстан Апсны еицирзеицшү азтәарақәа рацооуп. Урт рахы иацданакуеит ақытәкәа ааныжны ақалакыкәа рахы нхара аиасра, имацу ауаулафахьы, ацарадырра иадхәалоу азтәарақәа ухәа егыртгы» – хәа азгәеитцеит Магомедов. Уи Урыстэылатэи Афедрация Ауаажәларратэ Палата амазаныкәгаф ихьзала дапхьейт Акәа имшафэсуа Ауаажәларратэ форум алахьылацәа ирзынархоу ашәкәи.

Ауаажәларратэ Палата алахьыла Сократ Цыынцәал иазгәеитцеит ауаажәларрей атэыла анапхгарей русеицура шхымпадатэиу. «Ахэинтқаррей ауаажәларрей есымшатэи русеицура иалцшәахоит итышэинтәалоу ахэинтқарра аргыларә. Ауаажәларра адгыларә рыталатәуп, актуалра злоу азеицшхэинтқарратэ тцәарақәа рызбара иалархәлатәуп. Афеиара, асоциалтә еиқарамра аларкәра, аконфликткәа рапыркәкәара рзы ихәдоуу атэыла анапхгарахы агәрагара. Аха, рыцхьарас икалаз, ари лассы-лассы хьызхьампшуа цабыргуп», – ихәеит уи. Сократ Цыынцәал игәаанагарала, уажәтэи асистемәфэи аполитикатэ конкүренция амеханизмкәа ыказам. «Аполитикатэ партиакәа инагзаны рфункциакәа рынагзара рылшом. Абарт рфункциакәа иреиуоуп зегь рапхьа иргылары ахэинтқарра афеиаразы апрограмақәа реиқәыршәарей, акадркәа разыкәтәарей, азакәан инакәыршәаны амчразы ақәдарей. Амчразы ақәлашы азинтэ знейшыақәа иреиуоуп алхранзатэи апрограмақәа реиндатларә. – ихәеит Цыынцәал.

Ауаажәларратэ Палата алахьыла, азиндырфэи Тамаз Кьецба игәа-

анагарала акризискәа зыхькәо Апсны аполитикатэ система ахьажәыз ауп. Атагылазашәа атышэинтәаларазы, алхракәа раламталазы аиташьақәыргыларатэ усурақәа рымәацгара мап ацәктәуп, иара убас, апартия-политикатэ система аитәарақәа алагалатәуп.

Уи иажәакәа рыла, Апсны аполитикатэ процесс амацгәысраан азакәан зеггы рзы еицшны аус ауам. «Аполитикатэ процесс иамоу агәтынчымра зыхькәо аполитикатэ элита иамоу ашәазара ахьылакәу ауп, уи апырхьы апартия-политикатэ система аитәарақәа алагалатәуп», – ихәеит Кьецба.

Ауаажәларратэ Палата амазаныкәгаф ихатыпуаф Изольда Хәгба иазгәалтэит адемографитә тцәарақәа ауаажәларра афеиаразы ихәдоу атыц шрымоу. Лара лажәакәа рыла, адемография азтәара ахэинтқарра ашьақәгыларәфэи ихәдоу тцәараны иаанхоит. Хәгба иазгәалтэит, ахшара рацәа змоу атаацәара рахәтыр аштыхра шатаху. Атаацәа рыцхырааразы ауснагзатәкәа рымәацгара алцшәа бзиа убаратэ икоуп, ицеггы адгыларә ртахуп, есышыкәса ирзыршәо апара иацдәтәуп. Иара убас, арепатриация азтәара адемографиязы ихәдоу аспектны дахәацшуйт: хьынцәуаа рцоурыхтә псәдгыл ахы рыргьежьы ихәдоу тцәароуп. Хәгба инацшыны иазгәалтэит арепатриация стратегиатә программаны ишыкәтәтәу.

Ауаажәларратэ палата алахьыла Даут Агрба мрагыларатэи араионкәа ркны икоу ауадафракәа дырзаатгылеит, иазгәеитцеит ақытәкәа рыфеиара иапырхагоу, урт ртышэинтәаларазы икәтәтәу. «Икоу абиуцеттә система ақытәкәаи рфинанстә хьыцшыра рымнахоит, уи иахькәны ахапшыгара аарпшырагы ртаххазом. Ишиашоу афинанстә цыраара анапхгаратэ система аилахарахы икылнагоит», – ихәеит Агрба.

Апсны Ауаажәларратэ палата еицәнакааз Аграждантә форум алахьылацәа 2036 шыкәсанза адемографитә феиаразы Амилацтә программа аус адуларей ашьақәыргәгәарей мәацгәарц ажәалагалакәа кәртцеит. Аишьяалатэ резолюция дапхьейт Ауаажәларратэ палата амазаныкәгаф Гэыли Кыычпәа. Апрограма иалагалатәуп хәа ипхьазоуп:

– аус адулары ишьақәыргәгәатәуп 2036 шыкәсанза афәхәара змоу адемографитә феиара Амилацтә программа, уахы иацданакоит анашстәи апропроблема: «Хык ашара змоу атаацәара», «Ахшара рацәа змоу атаацәарақәа нхартәла реиқәыршәара», «Апсны атаацәара кәыпш»; Апропроблема иахәтакуп зинчыдала анхартә аахәаразы алшара.

– атэылауаа рыкәратэ категория ақәа зеггы тцазкуа есышыкәсатэи адиспансеризация амацгәара азгәазтә ахэинтқарратэ программа «Агәабзиарахьчара афеиара»;

(Алгартә 2 –тәи ад.)

Разықатцара ҳаракуп

Асахьаркыратә гимнастикасы

■ **Аңсны асахьаркыратә гимнастика АФедерация азаматцаа пшыкык Жәларбжыратәи атурнир иалахын Сынғаа Аңсни Урыстәйлеи акалақкәа 19 ркынтәи атурнир еизнагеит 326-шык агимнасткаәа.**

Викториа Коцба ацаха аеаршыцыларафәи зегь рааста ихара-

ку ахәшьяра лоуит, азеиңш зшыафәи аабатәи атың аанылкылеит. София Боцьгауа 11-тәи атың аанылкылеит, аңхәхә «зегь реиҗа улаңш итдәшәо ахаҗсахьа» аңны даианит, аеаршыцылара ашәа «Azamat» иацналыгзеит. Илоуит апаратә хамта-25 нызкы маат. София Адлеиба 11-тәи атың аанылкылеит, Полина Марченко – 18-тәи атың.

Аңсны ахәйтқарра асахьаркыратә гимнастика АФедерация апрезидент Гәинда Кәарчиа иазгәалҗеит аицлабракәа җазара харақыла

ишымғаағаз, азҗабцаағы алтшәа бзиа шаадырғшыз.

«Хҗимнасткаәа разықатцара аҗазара шыҳараку, рымчкәа рыгәра шырго аадырғшит, уи уамырғәиғьар залшом», – лхәеит Гәинда Кәарчиа.

Иана Батыршина лхамтакәа рзы асахьаркыратә гимнастикасы иаарту атурнир мғапысуан хәажәкырамза 7-9 рзы Москва (Сколково). Аицлабракәа ирыҗаркуан хаталатәи апрограммәи агәиҗтә еаршыцыларакәа рфәи ақәгыларакәеи.

Аиладарақәа рыргәғәаразы

■ **Уфа атцараиуртабжыратә кампус Евразиятәи атцараадырра-царатә центр афәи иаатит аурыс-аңсуа культуратә тыңхәда.**

Ари аусмғаағатә иалахын Аңсны аҗыза-министр Владимир Делба наңхгара зитоз аеспублика аделегация. Ацентр Башкириатәи иреихау

атцараиуртакәа рфәи атцара зтәо аstudentцәа аңсуа культура деилнырка-ауеит, иара убасгыы Аңснынтәи аstudentцәа иреизартан икалоит.

Уаҗа иқәиғьылоуп Фазиль Искандер ибиуст. Алитературатә экспозиция аклассик иреҗамта агәаларшәара адагы, Аңсны иадхәалоу урыстәйләтәи и башкириатәи авторцәеи, иа-

ра убас аңсуа шәкәиғәәеи атцарауаи, Владислав Арзынбагы дналацаны рышәкәкәа цәиғьахоит.

"40 шықаса ирықәуп хреспубликакәа аиҗызареи аусеицуреи рыбжыоуиҗтәеи. Уи жәахәарада, алтшәа бзиақәа аанагоит", – ихәеит Башкортостан аҗыза-министр Андреи Назаров. Иара иазгәеиҗтәи, ацентр алшарақәа шырнато аstudentцәеи, артәҗәеи, атцарауаи Аңсны аҗызы-и аизыКазашьякәеи рытцаразы.

Шьатанкылатәи аусурақәа

Диоскураа рыцшаҗәафәи

■ **Акәа, Диоскураа рыцшаҗәафәи аиташьякәиғьыларатә усурақәа шьатанкыла ирылагеит.**

"Хара ара акгыы хәҗсахзом. Аусурақәа зегьы шьатанкыла имғапысуеит", – ихәеит апроораб Руслан Какуризе. Иара иажәкәа рыла, аамтакала хырхарта рацәала аусурақәа мғапысуеит.

Афымцалашара аибытара, ацрытцартатә хәкәа рышьатцара, Идырым асолдат ибака аиҗкаареи аиташьякәиғьыларәи, арт аусурақәа зегьы нарыгзоит еизааиғәоу

аиҗкаарақәа хҗа". Фыцәаара зкәым амцахь агаз анашьтразы агазгольдер шықәиғьылахоит хәа азгәеиҗтәи иара.

Иара убас Какуризе ихәеит асцә-

неи ахәахәртәтә тыңкәеи рзы атцара шаздырхио.

Аңшахәа ари ахәта хылаңшра анаҗоит Жәларбжыратәи ахаирбағәаза "Акәа".

Аҗны-амузеи иахәтақхоит

Аицлабра шығәғәазгыы

■ **Иаадыртраны иҗоу Александр Чачба-Шервашизе иҗны-амузеи аколлекция аекспонат фыц аиуит.**

Чачба-Шервашизе ихьз зху акультуратә гәыхалалратә фонд ахантәаҗы Виачеслав Чрыгба аук-

цион афәи иааихәеит асахьатыхыи карандашьяла итихыз, атеатртә усзуҗы Александр ипатрет.

Апортрет 1906 шықасазы итыхуп, тәка анапатцәфреи арыцхәи анул. Ари Чачба-Шервашизе еицырдыруа иуусумтоуп, уи алитография ажуринал "Ахьтәи уасцәа" афәи икыпхын. Ахәта хаталатәи аколлекцияфәи иҗан.

"Аукцион афәи ари апортрет азы аицлабра гәғәан. Ус шакәызгыы, гәахәарыла ишәасхәоит хара

аиааира шҗагаз, уажәшьята аңсуа сахьатыхыи иуусумта чыда, иаартхо аҗны-амузеи аколлекция иахәтақхоит", – ихәеит Чрыгба.

Асахьа аахәарафәи адгыларакәртцеит аңснытәи амеценатцәа. Виачеслав Чрыгба агәиҗра шимоу азгәеиҗтәи атәыла анаңхгара аҗны-амузеи атцара адгыларакә шартә азы.

2024 шықаса алагамтазы Амилаттә сахьатыхратә галереи а атәахьртәфәи иҗалаз абылраан, раңхьатәи аңсуа сахьатыхыи Александр Чачба-Шервашизе иуусумтақәа 200 ркынза иалаблит.

Афорум «Аицәажәара. Аиқәшахәтра. Аҗиара»

(Алҗартә)

– адемографиятә дыррақәа реилкааразы ауааҗсыра зегьы ашәкәи рҗагалара мғапҗаны, аирақәа, аҗсрақәа, амиграциатә процесскәа рыстатистикатә хәсабара асистема еиҗтәтәуп;

– Гал, Очамчыра, Ткәарчал араионкәа рфәи инхо, милаҗла иаҗсуоу, ахәаанырцәтәи атәылауафра змоу ауааҗсыра рзы азақәанҗцара аңсахрақәа алагаланы, «аңсуа» хәа рмилаҗи уаанза иныкәиғьоз аҗсуа жәлеи реиҗашьякәиғьыларәи азин рыҗатәуп;

– анаркотикатә маҗәашьярқәа здызкыло рзы автономтә реабилитациатә центр атцареи амғангара (асоциалтә патронаж) алагалареи;

– анаркотикатә маҗәашьярқәа здызкыло ргәабзиаратә тәгылазашья аиташьякәиғьыларәи уи ашьтахь асоциум разырхынхәреи иацхраауа аилазаара аусбартабжыратә җазарала адгыларакәара;

Афорум аиҗшьяалақәа рыла, арепатриациязы аамтақәаҗәлатәи аҗыраамталатәи Ахәйтқарратә

– адемографияеи арепатриацияеи рыпроблемакәа рзы ешыкәсәтәи Аңснызегьтәи афорум ашьатаркәа – амчреи, абизнеси, АИХ-кәеи, ауаажәларра реицәажәареи азы иааиҗмырқьазакәа аус зуа тыңк аҗсабала.

Убасгыы, афорум аиҗшьяалақәа рыла, аҗәалағала канатцеит ашкәкәа рфәи агрокласскәеи амғақәцаратә системакәеи атцарц.

Ақытанхамҗатә занаатқәа зманы ақытахь аусуразы ихынхәуа аушьтымтацәа рзы иазпҗыҗағәатәуп 100-нызкы маат иҗоу агранттә цхыраара.

Ақытқәа рфәи еиҗамтцауа амал ахәтәра азин азтцарақәа ртыҗ ақәцара аҗшыҗатәуп, имғапҗатәуп адгьылтә фонд асистемаркәа, фактла ауаа ирымоу адгьылкәа шәкәиҗла реиқәиҗшәара, анхамҗатә шәкәкәа ринвентаризация. Ари аус иалнаршоит аелектронтә база аҗцара, анаҗс Иаку ахәйтқарратә шәкәиҗтәи аиқәиҗшәара.

Абуиҗьетркра асистема рфәиҗ-

программакәа аус рыдуларәи иазынархоу адокумент иазгәанаҗоит:

– Аҗсны, аңтың иҗоу уи адиапорей рекономика-инвестициатә лшарақәа тцәатәуп, арепатриантцәа, адиаспора ахатарнақкәа арепатриация апроцесс азы ирымоу аҗышәеи агәаанагарақәеи еилкаатәуп;

– адиаспора ахатарнақкәеи ауаажәларратә еиҗкаарақәеи рыла уажәи иахьынхо атыҗ афәи еиҗш, Аҗсныкәа ианиаслак ашьтахьгыы арепатриантцәа рыбжыра аинформациатә усура мғапҗатәуп. Абызшәа артцара акурскәа рзапҗатәуп, иахьынзауа усуртала еиқәиҗшәатәуп;

– аколлективтә нхарта аҗынтәи азанааттә пышәеи, аматериалтә лшарақәеи, арепатриантцәа рҗацәарақәа реилазаареи хәсаб рзуны анхартақәа роураан хазхәтәла ахьрхарта змоу ацыраарахь аиасразы аҗагылазашьякәа рзы анхартақәеи адгьыл тыңкәеи ррезервтә фонд атцара;

– арепатриантцәа ахәтәтәратә зинкәа роура анрылшо аҗәхәара ахәақәцара;

– арепатриацияеи адемографияеи рзы Аминистрра атцара, аминистр, Аңсны аҗыза-министр ихәтыпуаҗ изинмчарақәа иҗаны;

– арепатриантцәа рзы атәылауаҗшәкәи аиуреи атәылауаҗшәкәи аңсахреи рырмариара;

– адиаспорей хәреи еиҗа хәи мадарақәа рыргәғәаразы Тырқәтәылатәи Арепубликеи Аңсны Ахәйтқарреи рыбжыра ишиашоу апассаҗыртә мшынтә еи мадара аиҗкаара алыршара атцара;

тәуп, ақытатә җазара закәанла иатәтәуп ахәтәи хәшәалатә хытхьртақәеи (ашәахтә лағалақәа рыхәтәк) аныхратә зинмчкәеи. Убри аан иакәнагоуп хәа иҗаҗыҗаҗоит иаку аҗыҗазара асистемахь аиасра, ақытқәа рыҗиара иадхәалоу азтцарақәа рызбараан аҗарақәа ахыҗеит иаку аҗыҗазара, ардыргала. Даҗә ганкахьала, ари ашыза азбамта абзоурала ахәйтқарра иалшоит тцакы дуу аныхтә операциякәа ирласны рызбара. Арезолюция авторцәа абжыра картцит, убасгыы ауааҗсыра рпроекткәа апарарзоуҗьрази ақытәфәи аҗшгаратә биуҗьетқатцара апрактикеи алағалазарт.

Апрограма «Ақытә ашықәс» иазоуҗьоу аҗарақәа ракәзар, атыңантәи ауааҗсыра иалырхуа аҗышәаратә проекткәа ирзырхәтәуп. Уи адагы, абарт амеханизмкәа рҗышәареи иаку астратегия аус адуларей рзы ақытатә депутатцәа рзеиҗш еизара мғапҗатәуп.

Аңсны аиҗабыра реиҗкаарафәи Жәлар Рейзара-Апарламент азинмчарақәа ыртбаатәуп аполитика-зинтә системей ахәйтнапхгара асистемей реиҗтәразы хәа ахәоит Аңсны Ауаажәларратә палата аиҗшьяалатә резолюцияфәи. Уи аетапкәа ируакхоит хәамтазтәи аҗарақәа ирықәшәо, апартиарацәара аҗиара алзыршо «Аполитикатә партиакәа рзы» азақәан аус адуларей адкыларей. Иара убасгыы, адокумент авторцәа ргәа-ангарала, иахьазы аус зуа Апарламент ааҗыра иаҗшынагароуп аизышәара-мажоритартә алхратә системәхь аиасра.

Амилаттә кыпцхь иазаацсаз

Апсуара ацъа иргылон

■ Апсуа поет, журналист Сан-дра Ламшьатсе-ипа Сангәлиа ди-ижьтеи 115 шыкәса цит.

Сандра Сангәлиа диит 1911 ш. февраль 22 рзы Очамчыра аранион Цыгъарда ақытан. Апсны акультура зеапсаттәыз аусзушы хәа ахьз ихтан. СССР-и Апсны рышәкәыщәцәа Реидгылақәаи СС-СР-и Апсни ржурналистцәа Реид-гылақәаи дрылан. Ацъынцтәыл-латә еибашьра Дузза (1941-1945) далахәын.

Цыгъарда ақытантәи ашкол да-налга, дталоит Акәатәи арцафратә техникум, дагьалгоит 1930 шыкә-сазы. Аусура далагоит Цыгъар-да ақыта Ахәцәа ахаблан аитцбы-ратәи акласскәа рьтцафшыс. 1931 ш. нахыс амилаттә газет «Апс-ны капъшь» («Апсны») аредакци-афы дрыдыркылоит, ақыта нхамәа акәша деихабын. 1937 ш. инаркны агазет «Комсомолец Абхазии» ар-едакторс аус иуан. 1939 ш. шапъхьа агазет «Апсны капъшь» аредакци-ахь дхынхәуеит. Уи нахыс, Ацъынц-тәыләтә еибашьра Дузза дана-лахәыз ашыкәсқәа алахаптцозар, ипъстазаара зегъы амилаттә газет амац аурә иазикит. 40 шыкәса ин-ареиханы амилаттә журналистика арфеиара инапы алакын.

Апсуа радио рапъхьатәи адик-торс дыкан. 1932 ш. апрель 30 инаркны арадио аефир акны уи ибжы апсышәала азызырщәа ирахауан.

Ацъынцтәыләтә еибашьра Дузза анцысы С. Сангәлиа Апсад-гыл ахьчара дцоит. Афонрт акны иоуз ахәра иахкьаны игәабзиара уашәшырахеит, убри акнытә, аф-ныка доурыжьюеит. Даныхынхәгы тынч дымтәеит. Агазет «Апсны капъшь» аредакциафы аусура да-лагеит, еиуеипъшым ашыкәсқәа раан еиуеипъшым акәшақәа нап-гара ритон.

Данкәыпъшыз инаркны асахьар-кыратә литература дазфлымхәеит.

Ақалақь ариатцәаразы

Еиҭахахоит атцлақәа

Ақәака иааргеит 20 шыапы ада-амыртцлақәа. Атцлақәа еиҭахахоит Лакәаба имҭадуи Аиааира апро-спекти рҭы хәа аанацхауеит ахт-нықалақь ахадара апресс-матцу-ра. Иаарласны иааргараны икоуп

Ажәеинраалақәа ишоун. Рапъхьатәи ишымтәқәа анылеит апоетцәа фе-рацәа ражәеинраалақәа еидыз-кылоз ашәкәы. Уи Акәа итытцит 1932 шыкәсазы, хьзысгыи иаман «Ажәеинраалақәа». Ишымтәқәа ркыпъхьуан иара убас журнал «Алашара», агазет «Апсны капъшь» рдакықәа ркны. Иажәеинраалақәа еиҭаганы икыпцхьын 1958 ш. Моск-ва итытцыз «Антология абхазской поэзии». Иара убас, урт агәылоуп апсышәала итыжы «Апсуа поезиа антология. XX ашә.» (Акәа – Москва, 2001, аиҭаҭыжьра - 2009).

Амилаттә журналистика афе-ара иалагылаз С. Сангәлиа али-тература акынгы илшоз кәитцон, ашәкәыщәцәа рҭаацәара ду да-лагылан. Уи шыкәнарғәҭоит абри афырпшы: Апсны ашәкәыщәцәа рырфеиаратә хейдикыла – Апсны ашәкәыщәцәа Реидгыла хәа ахьз анышыкәгыла нахыс, инартбааны 1959 ш. ианвар мзазы С.И. Чанба ихьз зху Апсуа хәынҭқарратә дра-матә театр акны шымш имҭапы-суаз ашәкәыщәцәа Реидгыла аиз-ара ду, Апсны анапхгара реицш, иалахәын асасцәа. Уаанза атытра иалагахьан апсуа журналкәа: «Ала-шара» (1955), «Амцабз» (1957). «Апсуа литература аҭагылазаа-шыеи апхьакәтәи ауснагзатәкәеи» зыхьзыз ахәсабрбатә ажәахә ала дыкәгылеит Апсны ашәкәыщәцәа Реидгыла аусбарҭа ахантәашы И. Җарба. Агәаҭаратә комиссия ахан-тәашы С. Сангәлиа ахәсабрбатә ажәахә кәитцеит.

Апоет, апублицист С. Сан-гәлиа ажурналистика дшазаап-созгыи, алитература дацәхьатцу-амызт. Аибашьра дызлалагылаз ала, уи атема ипоезиагыи шыахәла ианыцшун. Апсадгыл ду ате-ицәа хацәнамырха ага иеагыла-ны ишеибашьуаз, насгыи аибашьра изнарцысуаз агәҭахәыцрақәа рныцшуйеит иажәеинраалақәа: «Сан бахь ашәкәы», «Ашыкәсфе-ицәтәи асалам», «Акарматцыс ашәа», «Кавказ», «Фриц мадам» реицш икоу. Аха имоуп абзаза-ратә, апеизаҭә лирикагыи. Иа-агозар, ажәеинраала «Амшын» даҭеа бләк ала дазнеит, даманшә-лангыи асахьа тыхуеит. Арфеиафы хәтырла дырзыкоуп зхәтә цьаба-ала инхо-интца, азеицш ус акны аихьзарақәа аазырцшуа. Илири-ка-бзазаратә жәеинраалақәа рахь иаҭанакуеит: «Абзиабараз ашәа», «Фелдышь...», «Сгәы былуйеит», «Са истаху».

2013 ш. Апсны ашәкәыщәцәа Реидгыла 80 ш. ахьытра ахәтыр азы итыжыыз аизга «Апсуа поезиа» акны икыпцхьуп иажәеинраалақәа хҭа: «Амшын», «Апхәызба хәычы, дад дбыкәыхшоуп», «Схәыцрақәа». Ажәеинраала «Схәыцрақәа» акәзар, ауафытәыҭса иҭстаза-ара иазааигәоуп, лассы-лассы дыхтаркуеит.

Арфеиафы ипоезиа аурыс цхь-ащәагыи ирдыруан. Иажәеин-раалақәа урысшәала еиҭаганы

апериодикатә кыпцхь еицш, аиз-гақәа ирнылон. Иреигьу иажәе-инраалақәа аурысшәахь еиҭар-геит 1940-1950-тәи ашыкәсқәа раан. «Абхазская поэзия» ахьз-ны Қарт итытцыз (1947) аизга иа-гәылалаз апсуа поетцәа ражәе-инраалақәа ирылоуп апоет ишымтәқәа. 1958 ш. акәзар, ап-суа литература азыргарафы хтыс бзианы икалеит «Антология абхаз-ской поэзии» атыҭра (Москва, 1958). Атыжымтә ианылеит С. Сангәлиа иажәеинраалақәа: «Дру-гу летчику», «Родина», «Охотник», «В поле», «Море», «Кодор», Месяц выплыл легко из-за туч», «Ночь в саду», «Гераский источник», «Пес-ня о Сухуме» (Аурысшәахь еиҭар-геит: В. Звиагинцева, Р. Ивнев, Л. Длигач, В. Потапова).

С. Сангәлиа авторс дрымоуп ажәеинраалақәа реицш, ажәаб-жькәа, агәалашәарақәа. Апрозатә шымтәқәа рахьтә инапы иҭчихит: «Темраз Палба», «Ахаршә», «Ақәа кыдтәан илеиуан». Агәалашәа-рақәа рзикит: Дырмит Гәлиа, Иуа Коҭониа, Леонти Лабахәуа.

Ашәкәыщәы, журналист ибыз-шәа цкьан, кәзарылагыи ихы иа-ирхәон. Уи шыкәдыргәҭоит ишәкәкәа: «Ажәеинраалақәаи ажәабжькәеи». (Акәа, 1956); «Ахәтә илагырз» (Ажәеинраа-лақәа, ажәабжькәа, агәалашәа-рақәа. Акәа, 1977).

Аҭарауащ, алитератураҭцәащ Р. Капба апоети иареи аҭыхәтәантәи реибабара игәаларшәауа ишоуит: «Аҭыхәтәан дызбеит 1976 шыкә-са декабр аказы ахәышәҭыртәфәи. Убри аамҭазы асоф афы длеише-иуа дгылан, саниба, алаф сыл-хуа (ус ацәәжәара иказшьан иа-ра) фәаитә: – Арахь узышьтоузеи, уара уқәрафы саныкыз ахәкым зынзаскгыи дсыздырзомызт, – да-асеигәыргәыны снапы аасымихит.

– Шәышпакоу, Сандра Лам-шьатсе-ипа – сиязҭааит сара...

– Уахьсыхәацшуа хар сымам-шәа сыкоуп, аха шыкәкәыгәҭә-ра аеарыцгәҭеит, уи иазаауазеи, ахәкымцәа ирусуп, – ицәәжәара иаразнык ииаеигеит аредакци-ау ахь. – Ишәылоузеи аредакци-аа, ишпакоу шәусурақәа, – аҭца-рақәа аки-аки еишәтаргыланы рфеаирхәит».

Абри афырпшы ала мацарагыи иаабоит апоет, апышәа ду змаз ажурналист игәы иҭыхоз ихьаа, ичымазара аҭкыс азеицш ус аҭхьа иширгылоз. Казшьала абас дыкан рхәоит иахьа уи дызгәалашәо. Уи нахыс, С. Сангәлиа мчыбжык ааҭуаны – 1976 ш. декабр 8 рзы иҭстазаара далҭцит.

Апсуа литературеи амилаттә журналистикейи ркны зхәтәи мҭа ианыз имҭашәауа ишәҭа аанижьит. Иҭсадгыли ижеләри ирыҭца-накуаз аускәеи апсуареи адо-ухәтә культуреи аҭхьа изыргылоз Сандра Ламшьатсе-ипа Сангәлиа игәалашәара хаштра ақәымкәа иаанхоит.

нықалақь ахада ихәтырәуа Констан-тин Җарба.

Гьаргь Габечиа илаф жәабжькәа

Ашәкәы азыргара

Наира Сабекиа

■ Д. И. Гәлиа ихьз зху ап-суатцәаратә институт акны имҭапысит алафхәащ ду, апсуа еыбгақәа Гьаргь Кәабзач-ипа Габечиа ишәкәы азыргара. Ашәкәы азыргара ашкәа сиаса-нзма истахын мацк автор ины-сымҭа сазхьапшырц.

Зыламыси, зыуафреи харакыз, Апсны антыҭцгыи зыхьз-зыҭша нафхьаз Гьаргь Кәабзач-ипа Габечиа диит Лыхны ақытан, Ацъымҭыҭра ахаблан 1910 шыкәсазы. Уи иаб унеишь-уаа-ишь хәа зархәоз анхацәа на-гақәа дреиуан. Абри агәараҭахь лассы-лассы сасра имҭахьытуан, аеыбгақәацәеи, ауаа нагақәеи, алафхәащәеи.

1942-1944 шыкәсқәа рзы Клухортәи аҭацәара ахьчара далахәын. Иааирцшыз агәым-шәаразы ианашьан «Кавказ ахьчаразы», «Агәымшәаразы» амедалқәа. Иара убас ихтан «Апснытәи АССР абафрҭәы-ра зәапсаттәыз аусзуф» хәа ахәтыртә хьзы.

Апсуа ахааназ аеыбгақәара хәтырла иазыкан, аспорт хккәа рапхьа иргыланы иахәацшун. Жәибжь шыкәса ракәын ихьыцу-аз Гьаргь Габечиа аеыбгақәа-ратә спорт хкы афы Гәдоуҭа ара-ион даначемпионхаз. Ирацәоуп иара илиршаз аеыбгақәацәа разыкәҭаразы. Иарагәажәа-хаз Шыуша Кәартаа-пҭаи иареи рыцсы иахьлҭит фчык ахшара, иапырҭеит аҭаацәара цшза.

Гьаргь Габечиа исасцәаны иҭаахьан, иеҭәажәахьан апсуа инҭелигенция рхәтарнақәа, ауаажәларратә узушәцәа: Ш.И-нал-ипа, Гь.Зизариа, Б.Шынкәба, М.Бгажәа, В.Кобахьиа, Б.Адле-иба, К.Озган, Р.Гәымба, И.Кортуа, К.Ченгелиа.

Аеыбгақәа, ажәабжькәащ ду Гьаргь Габечиа, Асовет Еидгы-ла акны еицш антыҭц ихаран-гы дырдыруан. Уи иахь иауан ашыкәс рацәа анцыра аилкаа-ра иашьҭаз ркнытәи аҭарауаа.

Ааигәа итытцыз Гьаргь Габ-ечиа илаф жәабжькәа хтыс дуны икалеит иҭынхацәа рзгыи, иуа-ажәлар рзгыи. Уи арҭабыргуе-ит арт амшкәа рзы Апсуатцәа-ратә институт афы имҭапысыз ашәкәы азыргара. Арахь им-ҭахьыҭцит автор иуа-иҭахьыра, икыҭа ахәтарнақәа, аҭарауаа. Азыргара иазкыз аиҭыларә аартуа Апсуатцәаратә инсти-тут аиҭабы Арда Ашәба ихәеит: «Иахьа ныхәак еицш исыпхьа-зоит, избанзар итытцит аинститут агрифала алафхәащ Апсуа хәҭа, апсуара азыхәан азы изаагы-лоз, ауафара ныкәызгоз, зкыҭафәи зхәтәи фырцшәала апсуара иацныкәоз, заҭсуара еихәхә-ны икоу, ганрацәала алиешәа бзиа ныкәызгоз Гьаргь Габечиа ишәкәы. Алаф уи ҭоурыхтә сар-кьоуп, ауафытәыҭса ихафсахьа унарбоит. Лафла, ччапшыла аиа-ша ахәара зегъы ирылшазом, икәышу иҭаулоу ауаатәыҭсәтә психология иашьашәалоу аз-неишьа аҭахуп, ус анцәа иула-имҭазар улаф анарха аиузом, ажәлар реилкаара, рдырра, рхәыцшыа иҭаҭылоу аамҭа иа-наалаша ухәозароуп. Абарҭкәа зегъы злаз дреиуан Гьаргь Габ-ечиа. Аеыбгақәара аҭыи ххәо-зар Қырттәыла дганы еиҭахә-ны икәз акоманда азыкәҭаны

иалыркаартәи икәиргылеит. Асо-вет Еидгыла аныкәз Қырттәыла дузза иара ицназгоз азыкәҭащ дкәамлазеит. Иара иеицш зәапыц бзиоу ажәа азкәацәа хәлиауа Анцәа икаитцааит абас ихир-кәшеит Арда Ашәба икәгылара.

Ажәахә кәитцеит ашәкәы аиқәыршәащ, аҭхьажәа зшыз аҭарауащ Леонид Саманба. Уи иаазыркьафәны дахцәажәе-ит Гьаргь Габечиа ибиография. Асовет аамҭазы акырынтә ақыҭа адепутат хәа далырххьан. Игәа-лабиршәеит иара убас ацәҭеи, абзиеш ркны еснагь илаф атыҭ ду шаанакылоз. Афилологиятә наукақәа ркандидат, аҭарауа-щ кәыҭш Инал Гыҭба икәгыла-рафы дапхьейт Сергеи Зыхәба Гьаргь Габечиа изкны имҭхьаз, аха акыҭхь зымбацыз аста-тиа. Гьаргь Габечиа икәзшәар-багоуп лафла ахәахәа аҭаҭара, имыркьаакәа ахыччара, иара ихы ахыччарагыи илан илаф-ны, баша ирхәом апсуа ажәапқа «иухыччо урылачча» хәа. Ахы ахыччара зегъы ирылшом, ауафы ихы дахыччозар иаҭданакуа рацәоуп, уи иаанаго культура-леи дырралеи дхаракуп хәа ауп. Гьаргь Габечиа ауафы игхақәа рзы иразу хыччарыла акәын дшахьирхәуаз. Леонид Саманба иҭижьыз ашәкәы Гьаргь Габечиа ишәкәы аҭар рзгыи акыр аҭа-накуа икалоит, – сгәанала, ихәеит Инал Гыҭба икәгыларафәи.

ААР апрезидент Зураб Цьа-пуа икәгыларафә иазгәеиҭеит ари ашәкәы атыҭра шрыбзоуру Леонид Саманбеи иара ицкәын Валикәа Габечиеи. Иҭабуп хәан-гыи реиҭхәеит.

«Асеипш акрызҭцзкуа ашә-кәы сара сахьахәацшуа иа-хьа даара ихагуп. Жана Ачба ашәала ауаа ирхәыцуан, Гь-аргь Габечиа ажәала ауаа ирхәы-цуан. Ари ашәкәы рҭахуп аде-путат инаиркны аҭафы икынза. Даара иҭаҭа дууп. Аекспеди-ция анымҭаҭаҭаҭа Валикәа ишәкәы Лыхны хәнагеит аиаша шәасхәоит даара акыр хирбеит, уантәи ацара хгәамҭо хкәиҭе-ит иажәабжь ҭаулақәа рыла», – игәалаиршәеит Зураб Цьапуа.

Хәҭсуарафәи аҭақы ду змоу ашәкәы азыргарафә икәгылеит иара убас, афилологиятә нау-кақәа ркандидат Уасил Аҭзбеи, Жәлар Реизара апарламент адепутат Аслан Лакоба, акаде-мик Лили Хаҭба.

Аҭыхәтәаны аиҭыларә иаза-аҭсаз зегъы иҭабуп хәа реиҭхәе-ит Гьаргь Габечиа иҭа Валикәа Габечиа. Ашәкәы азыргарахь иа-нзы зегъы «Гьаргь илаф жәаб-жькәа» хамҭас ирытан.

Апшааф жәфәангәашә анизаатуа

Агәыһтәыһызара насыпуп

Вахтанг Апһазоу

■ Ааигәа 80 шыкәса зыһтыз апһсуа җарауаф Ирина Басариа - Анкәаб луаажәларатә усурала, апһсуара азеигиш зтаатәкәа рзаапһсарала, Москватәи апһсуаа рыһонүткәа еигһш, лыпһсадһыгыл аһнгы ибзианы дырдыруеит.

Ирина Борис-иһҗа Басариа диит 1946 шыкәса ианвар 27 рзы абиһҗарала аҗеиҗәа шыахәкәа злиааһоу Кәтол ақытан. Аҗара лҗон Н. Лакоба ихьз зху 10-тәи абһҗаратәи апһсуа школ аһны. Уаха аҗара лдыртон апһшәә ду змаз арҗәәцәә. Ахәыҗкәа адырра бзиақһы ыртон. Илзааигәаз Иарна хәа зархәоз Ирина лхатәи бызшәә еигһш, дөейдасыпһҗәа аурыс бызшәәи алитератури дрызфәлымхәаеит. Иҗәларатә школ далганы уи азанаат ала лҗара иаҗылҗарц анылызбы, лани лаби мап аҗәырымкит.

Зхы иақәгәыһуаз аҗыпһҗа Ақәатәи ахәынтқарратә арҗәаратә институт ағы адһыларатә пһшәәрақәа раан адырра бзиақәа аалыргһшит. 1968 шыкәсазы қәәиарала дағтәлеит афилологиаҗә факультет аурыс бызшәәи алитератури рзанаат ала. Ашкол аһны еигһш, иреиһау аҗараиурта данҗаз ашықәсқәа анылгәәлашә, ихааза цәанырра ссирқәк дыхтаркуеит. Ахәыҗреи ақәыпһҗреи ргәәлашәроуп досу изынхо, урт ашықәсқәа насыпһла иантәу еиһау арбан, наһ-наһгы уһҗәстаараҗәи игәыкәтаҗаха, игәыштыҗаҗа иуҗәауеит. Ирина гәыблырала, еиһа чыдарак рылань илгәәлапһшәәит урт ашықәсқәа. Лхата ишылхәаз еигһш, уи аамтә лыпһсадһыгыл Апһсны иахьдәәләз ақәахп. Иреиһау аҗараиурта даналга, раҗәк мырҗыкәа Апһсны аанлыҗыит.

1976 шыкәсазы аҗәәәара далаләит. Москватәи ахәынтқарратә хәылпһзтәи аметаллургиатә институт иалгаз Константин Анкәаби ләреи рыпһҗәстаара еиларҗеит. Аҗәәәара аныкәгәара акааматмақәа шауҗыгы, лыгәтәкы анаҗараҗәи дылфәзәхәит, длыдгылеит лҗара аҗара иазыразызы лыпһшәа Константин. СССР аҗәарадыррақәа Ракадемиа абызшәәдырра институт Ленинградтәи ақәша аспирантура дтәлоит. Лҗара ашықәсқәа ирылағзаны адырра цәулақәа ләуит. Аспирантура далгоит 1980 шыкәсазы. Аха уи маҗараҗәи даанымгәлеит. Аус адылулон акандидаттә диссертация ахьаразы иалылыз атема: «Апһсны аҗәурихтә этно-топонимиа ауск аһны апһшаарақәа». Тҗәарадырратә напһҗаҗыс даман еиҗыдырра аурыс җарауаф, афилологиаҗә тҗәарадыррақәа рдоктор Г. Ф. Турчанинов. Аҗәыптәзатәи Майкәаптәи ахәхә апһшышәәла изырҗәәжәаз аурыс җарауаф инапһҗарала аҗәараҗәи усурала амаҗыҗара насыпһс илпһҗазон. Акандидаттә диссертация ахьара ианазлырхиа, иахәәжәәны ирыдыркылеит абызшәәдырра институт Ленинградтәи ақәша аһны. 1984 шыкәсазы Махачкала аҗәурихтә, абызшәәи, алитератури Дағһстантәи ринститут аһны акандидаттә диссертация лыхьҗеит Кавказтәи абызшәәкәа азанаат ала.

Аофициалтә оппонентцәас икан: афилологиаҗә тҗәарадыррақәа рдоктор, апрофессор Ць.

Н. Коков, апһсуа җарауаф, афилологиаҗә тҗәарадыррақәа ркандидат В. Х. Конҗариа, аҗәарадырратә усхәарта хадас – Апһснәтәи ахәынтқарратә университет. Уи ахьчараан адиссертациятә хеилак иалаз рһнытә акыр аҗәарақәа шлоузһы, еиламырзакәа рҗакәә кәлҗон. Иштылхыз атема амаҗә аҗара усқантәи аамҗазы имариамызт, аха еиҗыдырра аҗәарауаф Г. Ф. Турчанинов тҗәарадырратә напһҗаҗыс дызмаз аусумтә раҗәк рза-ххәауамызт. Ирина Басариа аҗәарадырра аду-неи ашкә ашәәәа бзиа кәлҗеит. Г. С. Турчанинов апһҗа днарғыланы, Апһсни апһсуаи рҗәурихи ркультури хәҗыр зәәкәыз аҗәарауа гәык-пһсы-кала илыдырһыҗәәлон. Лкандидаттә диссертация атемала уаанзәҗы Урыстәылан акымкәа, амакәа аҗәаматкәа лкыпһҗыһан, урт шыаҗәс иаиуит лдиссертациягы. Апһсни апһсуа бызшәәи рҗәурих даҗәаки иахьмырмпһҗыкәа, хазы ишышәәкәы-лоу аазыргһшуаз лусумтәкәа ркыпһҗыһа мари-азаны ишыкәмызгы, ирһылон ихатәроу аизҗәкәа. Зынза 25 инарейханы инейҗыху аҗәарадырратә статикақәа лкыпһҗыһеит. Ғыргһшыс иаагозар, «Апһсуа топоним «рыпһшә» алексика-грамматикатә еиҗәртәышәа» (ашәкәы Алин-гвистикатә тҗәарақәа. 1975 ш. СССР аҗәларқәа рбызшәәкәа рграмматика азы аҗәарақәа. М. 1975 ш.), «Даҗәзныкыгы «рыпһшә» ала апһсуа топонимкәа ирызкны» (ашәкәы – Алингвистикатә тҗәарақәа. 1976 ш. Абызшәә афонетикеи, адиалектологиеи, аҗәурихи рызҗәарақәа. М. 1976 ш.), «Мрағылара-амшынеикәа аҗәкәантәи атопоним Томы – Апһсырт ипһсыҗырта» (ашәкәы – Алингвистикатә тҗәарақәа. 1978 ш.), «Саз» аетимология азы» (аизга – Кавказтәи афилологиеи аҗәурихи. Нальчик. 1982 ш.). Арт ақыпһҗыһымтәкәа алшара лыртеит лытҗәарақәа рызҗәаразы.

Апһсуа җарауаф 1985 шыкәса инаркны аусура далаҗеит А. М. Горки ихьз зху Алитератури институт асахьаркыратә еиҗәгәра акафедра аһны. Шықәсқәк рыштыахь, Урыстәыла аҗәарадыррақәа Ракадемиа абызшәәдырра институт Кавказтәи абызшәәкәа рыкәша ашкә усура диасуеит. Ақәша аиһабы, аҗәарауаф Георги Климов инапһҗарала аусура, аҗәарақәа рымаҗыҗара аинтерес аҗәан. Аха арҗәара еиһа излеиҗыһышәоз ала, 1998 шыкәсазы амаҗыҗа уи ләзысураеит, аусураҗы далаҗеит Москватәи ахәынтқарратә асоциалтә университет абызшәәдырреи асоциоллингвистикеи ркафедра (иахь акафедра иахьзуп алингвистикеи акультурабһҗаратә коммуникациеи) адоцентс. Арака лусура иаҗылҗоит. Астудентцәа дырзәпһхон аурыс бызшәә астилистикеи, асоциоллингвистикеи, аҗәәжәаратә етикееи, аурыс бызшәә аҗәәжәара акультури. Аҗәар реиҗәаазара иазкына лаапһсарақәа. Аха ари ала иҗәа-каам апһҗәстаараҗәи дзыхьзәхәоу, аҗәара-азара аус аһны илылһырашәоу.

1989 шыкәса инаркны акыр шыкәса Урыстәыла ахтһы-қалақ аһны инхоз Ирина Басариа лхәтаҗы, лҗәәәагы апһснәәи апһсуареи хара ирыцәғыламызт, рыпһҗәстаара иаҗын, амила-тәтә чыдаракәа рыла еибаркын. Лхата аурыс бызшәәи алитератури рзанаат шыштылхыз-гыһ, лҗәарадырра уи ала ишазлырхәуазыгы, лхатәи бызшәә гәыгәтәлыҗыуамызт, лаб ионатәҗы илы-циз лан лбызшәә хаа дахьыкәаалакыгы илы-цуп, уи ала дҗәәжәәит. Лзанаат хада ләахаршәә-ланы, Москва инхо апһсуаа рхәыҗкәа рхатәи бызшәә длыртон. Апһсуак, уаытыһықәаск иахә-сабала луалырһыша налыҗон. Ус аул лгәәанагара шыкоу. Дағыиашоуп. Апһсадһыгыл ахь илымоу аҗәыблроуп амч чыда лылазтәозыгы. Лассы-лассы иаалгәәлашәәлоит апһсуа жәапһҗә «Апһсадһыгыл зәәызыз зегы иҗәызуеит». Иҗәулоу ахшышәәкәа аазыргһшуа аҗәеицаира иаҗылҗар лҗәахуп даҗәа хшышәәкәкык – «Абызшәә зәәызыз зегы иҗәызуеит». Ахатәи бызшәә зәәызыз дзышнейи-шнейуа ипһсадһыгыл дшәәәызуа еигһш, иапһсуара, имила-тәтә культура дырцәәызуеит, егырһҗара духо-ит. Москватәи апһсуаа рхәыҗкәа рхатәи бызшәә дырҗәрала рыпһсадһыгыл аҗәыблра длырқуан, аби-зиабара рылалазон, уи ала Апһсны руаажәлар ирылаһәәхау, рыцәәгәи-рыбзиенеи рыцеишәырашауа ирызхалар лҗәахын.

Аҗәарауаф ахәәанырцәә апһсуара акыр амаҗә азылуит. Амеышәзтәи ашкол аһны длывагы-лан, лара леипһш, даҗәа гәыпһк азырпһхьоз, 1990 шыкәсазы Апһснәтәи ахәынтқарратә университет иалгаз, ашкол аһны аусура апһшәә змаз арҗәаы Виолетта Гьерцхәелиа.

Ахәыҗкәа рҗәәәарақәа даара иазфәлымхан рыхшара рхатәи бызшәә дырҗәра. Аҗәс, ақәаб, атрадициякәа ахәыҗы иштыкааргы, абыз-

шәа изымдыруазар ибжам-еамхоит, инағзаны ирызныкәгом хәа лгәы иаанагоит Иринаа. Аҗә-аҗәарақәа рмилаҗтә хдырра ахьыдырзуаз, аиқәырхара иахьшәыҗаз ирымоурехәәртә икан, алҗшәәгы аман, – уи рхәыҗкәагы ирылаазазар рҗәахын. Лҗәбаба хәҗыр шақәыз лбарҗан, уи лусура лгәы аҗәанатон.

Изыхькәаалакыгы, 1996 шыкәса инаркны апһсуаа рхәыҗкәа рхатәи бызшәә дырҗәра еигһкәаны икан амеышәтәи ашкол аһны. Аха 2001 шыкәсазы Москватәи апһсуаа рхеилак анапһҗареи ахеилаки рапһшәҗарала амаҗыҗа иаартын, уахь имәахыҗтуаз ахәыҗкәа есаира рхыпһҗәзара иаҗлон. 2003 шыкәса нахыс рхатәи бызшәә аҗәаразы имәахыҗцит иреиһау аҗәараиуртәкәа иртәз астудентцәагы. Апһсуа аҗәәәарақәа рхәыҗкәа рхатәи бызшәә дырҗәра аҗәәәара ахьрымәз маҗара ақәзамызт лара дзеигьыргьоз, апһҗәазы иргыланы, ахәыҗкәа рхатәкәа ахьазфәлымхәз, аҗәәцпһҗәәра, абиабара рыманы иахьрызхәуаз ақәын.

Москватәи апһсуаа рхәыҗкәа рхатәи бызшәә дырҗәра еснаҗ аҗәкпһҗыкәра лзацин. Иа-лырпһҗыхьоз ишырһыруаз амаҗыҗымызт. Апһсуа бызшәә аҗәыблра днарқуан, уи алаҗы рмилаҗтә культура аҗәиара иалахәхон, апһсуара иазааигәә-натәуан хәа дазхәыцуеит.

Змилаҗтә культура иазаапһсоз апһҗәыс абаскәк лылзыршәози ухәарын, лусура хадаҗәи лзанаат ләахаршәәланы апһсшәара мшы аан-гыгы пһсшәаха лхы иамтәкәа, аомтәи лусқәа аан-һыһыны, изыҗәуаз апһсуа җәр рхатәи бызшәә ахьылдыртәоз уаназхәыҗцит. Лыпһшәмеи ләреи аилибакаара рыбһҗан. Аҗәарауа рҗәәәараҗәи даҗәәкалаҗы иҗәларымызт. Ирина лыпһшәа – Гәдоуҗә араион Аацы ақыҗә иалиааз, апһҗәстаара ду ашкә ишыәәкәа анеихигоз, зразкы Москвака инанагаз, Москватәи хәылпһзтәи аметаллургиатә институт иҗәлаз, қәәиаралаҗы иалгаз, иара уа аспирантура даанахәеит. Аштыахь адиссертация ихьҗеит. Атехникатә тҗәарадыррақәа ркан-дидатхейт. Акыр шыкәсагы ари иреиһау аҗәараиуртәҗәи аус иуит Константин Матвей-иһә Анкәаб. Уи еснаҗ дарһыәжәәданы длывагылан, лапһшәҗаракәа дырзыразын, лаапһсара ахәшәара бзиа аитон.

Константин Анкәаб Москватәи хәылпһзтәи аметаллургиатә институт аҗәарауа ргәыпһ дала-ны аҗәарадырраҗәи иаадыртхьаз аҗәыҗәпһшә-рақәа рзы акыр автортә ршахәтәкәа роухан. 1971 шыкәсазы «Аметаллургиатә аилартәәеи рырһышәәкәа» рганахәла раартра җыҗ азхәҗан, аршахәтәҗәи рытан. Убас 1978, 1980, 1982 шыкәсқәа раангы рапһшәҗара җыҗкәа раартра-зы акымкәа, амакәа аршахәтәкәа рнаҗәеи ирыртәхьан. Абасала, Константин ишәыҗәа аҗәарауа имәапһҗыргоз аҗәараҗәи усура далахәын, ихатә апһшәҗаракәа рзы хәҗыр иқәын. Констан-тин Иринаеи аҗәарадырреи арҗәәратә усуреи рһны досу рзанаат ргәы азтәны ақәәиарақәа аа-дырпһшуан. Рыхшара рылаҗы игәыргьәртә икан.

2017 шыкәсазы ақәзар, зызбахә җәмоу аҗә-аҗәара Апһсныка ихынхәит. Иапһсаны рыҗәлар ирылағылан. Досу уск-уск реазырит. Рыпһсадһыгыл аһны иахьыһхон изгәдун. Аха ишааһыз арыҗә-ара рыхьҗеит. Аби ани 2020 шыкәсазы ирыхьыз аковид чымәзара җәәәәла иаргәамтәуан. җәз-шәз имчала, лара деиқәхейт, аха Константин уи иахькәны ипһҗәстаара җәхәҗеит.

Ега ус ақәаргы, Константин аҗәәәара пһшәа итынхейт. Рыхшара – апһшәәа рыхьыкыгы рына-сыпһкәа рыпһшәахьан, раб уи аганахәла игәы тынчын, рыбзиарақәа дрыхьҗеит.

Ира Борис-иһҗа Апһсныка даныхынхәи инаркны апһсуа җарауа рҗәәәара ду далахәуп – аус луеит Д. И. Гәлиа ихьз зху Апһсуатҗәра аинсти-тут адеалектология лабораториа иаһабыс. (Уа-анза арака акыр шыкәса аус луан иаамтәкәа зыпһҗәстаара иалҗыз Емма Кыльпһҗә).

Апһҗәстаараҗәи, аҗәарадырраҗәи еигһш, аҗә-ара-азара ауск аһны аҗәәәа збахьоу Ирина Басариа иахьа лыпһшәәа лгәы рыладууп. Лыпһшәа длырҗеит, аха лыхшәреи лмаҗәәеи данрылапһшуа, данрызхәыцуа апһҗәстаара лгәа-дырпһхоит.

Ахәоуеиқәшәәреи, аилибакаареи, аихатҗы-ләреи, аиҗыраареи ахра ахьыруа аҗәәәараҗәи досу игәыхәтәи дахьзоит. Аҗәарауаф лхәта ләкәзаргы уи шыкәлырҗәәәит. Аҗәарадыр-реи аҗәара-азареи руск аһны лылшәамтәкәа рзы хтәылаҗәи лаапһсарақәа рыхә харакны ишан. 2004 шыкәсазы Апһсны Ахәынтқарра Ахада Иуспһкала иланашьан «Ахьз-апһша» аорден ахпәтәи амаҗара.

Цәбыргуп, Ирина Борис-иһҗа Басариа-Анкәаб илылһырашәоу раҗәоуп, аха аҗәарадыр-ра аанлырһышәам, аханатә еигһш, дагыла-на-хәлоит. Ауаҗытәыҗәс даныпһшауа, иҗәыцу аки аңцәыриго иара изы жәәангәәшәпһҗәроуп. Ари ахшышәәкәа лара даара илналоит. Ақәра ду җәз-шәз илҗәәишәәит. Шьардаамтә лыпһсадһыгы лыҗәлары дрыгымзәаит.

Азиндырфәи илшәамтәкәа

■ Д. И. Гәлиа ихьз зху Апһсуатҗәра аинсти-тут аһны азинтәәә, Апһсны Иреиһазоу Азбарта акыр шыкәса азбаәс икәз, апышәә ду зырхәхьоу Владимир Хараниа 85 шыкәса ихьҗәра инадхәәланы имәаҗә-ган аҗәхәәантәи аамҗазы апһсшәәла иҗәыһыз ишәкәәа рзырҗәра. Апублици-стика иатәнакуа налатәны зынза апһ-сышәәла иҗәыһыҗеит жәеизә шәкәы. Урт зегы аиқәәәараан иҗәыргәкәҗан.

Апһсуатҗәра аинститут аиһабы Арда Ашәба аипһлара аартуа далаҗәеит Влади-мир Хараниа иҗәстаараеи рҗәиаратә мөей, еиһа ихадараз дырзәәтәҗәеит. «Азинтәәәи апһсшәәла еиқәишәәо, еиҗәеиго ашәкәкәа ла-гала бзианы икоуп азиндырра аганахәла. Иа-лукаартә икоуп ируакуп «Азбаратә усшәыкәәа ркәәырпһшәә». «Словарь юридическых терминов» (русско-абхазский, абхазско-рус-ский) зыхьзу ақәзар, ахархәәәәә рзы да-ара иманшәәлоуп. Инеизакны азиндырфәи иапһҗәмтәкәа аҗәра аус аһны даара иаҗәау роуп», – изгәеит Владимир Арда Ашәба.

Анаәс иқәғылаз Апһснәтәи ахәынтқар-ратә университет азиндырра афакультет адекан Сергеи Смыр инатшәны иазгәеиҗе-ит В. Хараниа азинтәәра ауск аганахәла илшәамтәкәа, еиһаракыгы аусҗәра иамадоу аматериалкәа апһсшәәла иахьырҗәәжәз.

«Владимир Лев-иҗә азиндырраҗәи, азинтәәараҗәи иахәәоу адырреи апышәә дуи имоуп, насгы ихатәи бызшәә ибзи-ны ахархәәшәа дақәшәәит. Уи иалҗшәәоуп аиуриспруденция иатәнакуа аматериалкәа апһсшәәла иахьыҗәыһыз.

Иаадыруеит, җыргһпһкы ахәсабала аустҗә-ара апроцесс ихатә апһсшәәла ишымәаҗә-гәхьоу. Убарҗкәа инарчиданы, азиндырфәи дазымхәыҗыр ауамызт ауниверситет аһны арҗәәәеи астудентцәәи рхы иадырхәәша ракәны ишыкәлаша. Цәбыргыны, апһсуа сектор аһны апһсшәәла астудентцәа җәрзәпһхоит. Ус анакәха, еилкаауп иахьа уи аҗәара-азара аус аһны ахархәәра шамоу. Ас еигһш икоу апһшәамтәкәа еиҗәыҗәоу аҗәырпһшы бзиа днарбоит. Урт хәпһхәкәзгы ахархәәра ры-мазаауеит. Изеиҗәхьшәп ақәра дуи еиһау аихьзәрақәеи», – ихәеит С. Смыр.

Азиндырра иатәнакуа ашәкәкәа апһ-сышәәла рҗәыһәраан аредактор инапы ианьҗигәо аҗәкпһҗәра чыда ацуп. Убри дашымсит Гәында Азынҗәа лыкәғылараан. Далаҗәәжәеит автори ләреи русеиҗәшәа амаҗәышәа.

Аиқәәәараан ргәәанагарақәеи рзе-иҗәшәәрақәа рыла уи нахыс иқәғылазгы ақәәиарақәа изеиҗәаршәеит.

Аҗәхәәан Владимир Хараниа ииубиле-итә хәылпәзы иалағзаны ишәкәкәа зырҗә-рахь имәахыҗыҗыз зегы иҗәәәа ахәшәара ахәртәз даара иҗәбуп хәа реиҗәеит.

Владимир Хараниа диит 1941 ш. Очамчы-ра араион Цьҗарда ақытан. 1973 ш. далҗеит В. В. Куйбышев ихьз зху Томсктәи ахәынтқар-ратә университет азиндырфәи изанаат ала. Апһныка даныхынхәи 1974 ш. инаркны аусу-ра далаҗеит изанаат ала. Хара имҗәкәа, 1978 ш. Ткәарчал ақалақ апрокурорс дҗарҗоит. 1982 ш. нахыс – Апһсны апрокуратура хада аҗә-аратә кәша апрокурорс диарҗоит. 1994 – 2005 шш. раан Апһсны Иреиһазоу азбарта азбаәс дықан. Уи нахыс адукаатура ашкә далҗеит. 2005 ш. Апһсны адукаҗәәа Рпалатә ахеилак аилазаа-рахь дрыдыркылеит. Абасала, В. Хараниа иза-наат ала амаҗә ду данысит, апышәәы ирҗәит.

Азиндырра аусккы аһны илшәамтәкәа рзы ианашәоуп ахәынтқарратә хамтә «Ахьз-Апһша» аорден ахпәтәи амаҗара.

Азанаат абзиабара ухнахуеит

Чыдарак тцубаауа

Альбина Жыба

■ Ан лнафсан ахычы иду-неихаапышыа ашыақы-ларафы анырра ду кайтоит арцафы. Адырра адагы, ауафра, ақыара, абзиабара ухәа зкын-тә иштыкаауагы арцаф иоуп. Ааигәа, ахәса жәларбжаратәи рымш аены хлыцәажәеит 30 шыкәса инацы арцафы иза-наат ала аус зухьюу, Баслахәтәи ашкол адиректор Асида Пачлиацха.

Асида Пачлиацха Пәкәашь дит, даазеит. Абжаратәи школ дтәлит. Ақыта школкәа руак афы атцара лтдон аабатәи акласс афынза, афбатәи афы – ашкол далгеит. Лара дрызгәдуны дрыхцәажәеит лыртцәфәа. Апышәа эмз рнапакны дкалеит. Урт рнырра лыцстазаарафы ашыта гәгәа ааннажыт. Икам ныхәак, иахыагы зыцсы тоу рацхыатәи лыртцәфәи, Елена Иван-ицха Коғониацха, ател дасны ныхәак лыдлымныхәалацкәа.

«Иахыагы, уатдәгы исхәалоит, ирейхау атцариурта сзылгз аастагы, апышәа шытысхит ашкол афы. Ауасхыр аныштыоуцо аамтазы, иувагыло арцафәа ирыбзоуруу рацәазаап. Уи нахыс урау хы уахәалароуп. Иахыагы лыцсы тоуп актәи акласс сыздыкылаз. Ныхәакгы бжасмыжызацларгы саргы хмеицәажәакәа. Сыбжы лдыруеит иаразнак. Шыта шәышыкәса рахь лхы налырхоит», – еиталхәоит Асида Шьота-ицха.

Ашкол дшалгз лара атцара дтәлит. Хәышыкәса афилологитәтә факультет афы апсуа бызшәеи али-тературеи рзанаат ала атцара дтан. Ажурналистикеи арцафреи итаз ирцоз амацәаркәа ахыеишәашәалаз акнытә, анахыгы-арахыгы илыгон. Апрактика дахысуан Апсуа радио афы, агазет «Апсны қапшы» афы дкыпхыуан, аха зегь акоюп, арцафара апыжәара агейт. Асида Пачлиацха лхата ашкол дантаз аамтәи иахыатәи аамтәи еицәлыршуеит.

«Иказ ахеидкылакәа – апио-

нер, акомфәр ахыцкәа рзы иа-азаган. Ашколкәа рфәи иахыа хтагылазаашыа шеиғьугы, акружоккәа хзымәацгазом. Хара, ашыжымтан асаат ааба рзы аены идәылтуаз ахыцкәа, ахәла-ра анхәхыоз ыкан ашкол афы хшыказ. Хтаацәа акәацабкәа кны иахпылон, убри акара акружоккәа рацәан ашколкәа рфәи. Отар Ачба ашкол адиректорс дхаман. Хазлахәымыз аицлабра хәа акгы ыказамызт. Араион афы зегь рацхыа хгылазар акын – шәахәа-роума, кәашароума, Абазаштәа амәа аазыртыз хара хашкол ауп. «15 республик – 15 сестер» захызы афестиваль афы хашкол алахәхартә еицш икарцеит. Абас еицш ауасхыр ануоулак, ацсабарагы иара атәи аныканатцо, уи азанаат ахь иумыхар аузом», – еиталхәоит арцафәи.

Лзанаат аганахыала зегь маншәалан. Лразкы Апшьлаа рыфнафәи днагаеит. Дахьнанагаз атаацәарагы лывагылеит лзанаат ахь илымаз абзиабара хатыр ақәтәны. «Ейхау ахь сцозаргы, убрахь сымәа аадыртуан», – лхәоит Асида Пачлиацха. Лара Акәа, Ахабла фыц иказ ашкол афы аус лун. Баслахә дшыказ ауп Ацындытәылатә еибашырагы шалагаз. Уи арыцхара ду рзанагаеит лара та-кас дахьнанагаз атаацәара. Фшык ауаацсыра Лаца итахоз аверто-лиот итаблит. Иахыагы лылагыртз лызнымкылауа илхәоит ирхыргаз агаәкра атәи.

«Схыцкәа руазәк аибашыра аилашыкымтаз дит. Санхәа агара ргыланы дышлырцәоз, амыткәма аацәырылгон. Уи захуаз асаби де-ицкыкызуа атәууара дналагон. «Хай, уанду дукөыхшааит, исхымышти» лхәон, нас – ашәахәара дналагон. Абыскак зхызгаз ауафы, лгәы итоу зегь пхыакны, асаби ашәа анизылхәа, сара сышпалы-вамгылары иахыауан. Агаәкра гәгәа ахыкәз афнаца атагыларә цәган. Зны-зынла схыцкәа рыла саагырған саныччоз, аихабацаан ргы иаанагарызеи хәа схыццуан», – еиталхәоит Асида Шьота-ицха.

Аибашыра ашытахь лабхәеи лан-хәеи ргәырфәи дарәи еизныжыны ақалакь ахь ацара лзымгәагыт. Агацәа ишчышәыртәыз рыфнгы фыц иргылатәхейт.

1998 шыкәса инаркны иахыа уажәраанза Асида Пачлиацха аус луеит Баслахәтәи ашкол афы рцафәи. Уи ибзоурууп уаанза ашкол иахагылаз Чычыкәа Хыиба. 1999 шыкәсасы ашкол афы атцара акәша ейхабыс далырхит.

«Алексаандр Гәниа Очамчыра араион атцара акәша аихабыс дыкан. Арион ашколкәа рыбжәара КВН мшапацгароуп хәа хабжәеигейт. Хашкол ибзианы фәезыкацхейт, ақәгыларагы хәақәеигейт, ацхыахә хгейт. Убаскан Апсуара зәацсаз-тәыз арцафәи хәа ахатыртә бгыц санаршыеит. Уи саршанхейт даара. Абри ахыыз сзыштырху хәа сазхыцуан», – илгәалалыршәоит Асида Пачлиацха.

2010 шыкәсасы арцафәи ашкол анапхгара лыдыргәлеит. Уи еидара

хынтахейт лара лзы. Атацкыкәра ейхагы ейхахейт, аха афәхыа лаа-игәа икалеит илывагылашаз.

Ахаан ашкол афы схала уск смызбазац. Аихабы сыхызуп, аха аус зыцуа сырзымтаакәа акы схала икасымтац. Исылшо сыл-зыршо дара сызлоу аколлектив роуп. Кәыдры зырмакаруа Амткәал ауп рымхәои, рыбгә сымоуп. Ауафәи ижәаны, инаикөымчны изнеира аказшыа сусурафәи исза-арпшзом. Ахыцкәа снрыкөымчны срацәажәандаз хәа саныка-ло ыкоуп, ианрыхәтоу убап, аха исзыкәтом. Уи ансаецпырхәогы ыкоуп. Аха хаала ейхагы исыд-сыпхыалошәа сгәы иабоит. Иахыа ашкол афы аус зуа афар ыкоуп, урт сауштымтацәа роуп. Мчыла акөымка, хаала аус унапәфәи аагара ейгыуп. Абас икоуп арака ахау, хәацхыаагы ус иказарц ста-хуп», – лхәоит Баслахәтәи ашкол адиректор.

Ақыта школ, хәарада, ахатәи чыдаракәа амоуп. Арака атцара зто зегь ахабла иатәу роуп. Ата-ацәа, арцафәа зегь еибады-руеит, гәырфәк еицырзеицшуп, гәыргәарак еицыртәуп. Ашкол афы хыхынзакәз уи хныруан харгы. Зегь еихызыауеит, таацәара дук афы еицш. Аапынтәи аныхәа аламтаз акәын ашкол афы ханыкәз, убри афынтә, арака ирацәан ашәткәа. Харгы хамтада хааным-хейт. Ахыцкәа дара ртәала пату хәкәыртар ртахын, ипхашыон, аха ихадгьжылыон.

Асида Шьота-ицха аурок лыман аабатәи акласс афы. Ацәцәа Кала-анза ауада абжәара дрылабжон лдәфәа. Аурок ианалага, харгы акласс ахь хнейт. Ақалакь афы акласскәа дуны, ахыцкәа рацәа-ны хабла зышычылахоу акәзар, арака итәан ф-фык атәфәа. Акласс афәуцәа ицхарран, ирыз-гылан аинтерактивтә гәы, изхысуа атема аплан ахыаныз. Ахыцкәа афныкәтәи дтәс ирыман Алык-са Цьениа ифымта «Ашәткәа кәахатәым». Хазбаз ахыцкәа пхашыит, аурок аитәхәара иахыцца-куамызт, аха Асида Шьота-ицха азтәаракәа рыла адтә «рымыл-хуа» далагеит. Афымта асиужети аазгагәтә фырпштәкәеи ейхәа-алауа арцафәи аурок еиталхәон.

Аурок ашытахь арцафәи илхәхейт, уажәтәи ахыцкәа аитәхәара шырцәыуадафәу. Уи зыкхәо еилкааны ахәара лцәы-цәгыроуп. Ашәкәыцхәара ари ашкол афы игәцаракны ирымоуп. Аштәфәи игылоуп атдәкәа, дара рфәи икыдуп ашәкәыфәа рыхызкәа зну агәкәа. Урт ахы-лацшара рнапы иануп атәфәа. Атдә зтәу ашәкәыфәи ифымтакәа идыруазароуп. «Ашәкәыфәцәеи ахыцкәаеи ирыбжәзароуп ацха, абаскала еиқәырханы иаахгоит ацхәара атрадиция. Алитерату-роуп ауафәи дзаазо. Ашәкәы дана-мыцхыа, дхысхәоит ахычы», – лхәоит Асида Шьота-ицха.

Хзацәажәоз арцафәи хык ахшара дрануп, хәфык амотәцәа драндууп. Лхыцкәа зегь рына-сып рыпшаахыит. Анцәа ишихәара икоуп.

«Сара есымша сазыхиоуп сус сымәздә ивагыларә», – лхәоит Асида Пачлиацха.

Ари ианаго атцара-аазара аус акны арцафәи азанаат бзи из-бо афар еитәгыгалароуп. Ақәфи-аракәа рзеиғьшәыны ашкол аштә аанхажыт.

Ан илхылымтыз дыказам

Зтәкы тцаулоу ажәа

■ Жәларбжаратәи Ахәса рымш-аапын анысипи, атынчреи ирныхәоуп. Апсны еснагь ари аныхәа азгәартәит ацхарра атцәданы. Ари амш зныхәоу анацәа, ахәса, атыпхәцәа аены ифычәоуп шәтыла, хамтала, ажәа хаала. Анык илхылымтыз уафәсы дыказам. Ахычы рацхыаза иихәо ажәа «Сан» ауп.

Ацстазаарафәи ан иналыгзо ароль даараза ихәракуп. Апсны жәлар ианакөызаалак ацхәыс – ан нцәахәтәс илхәапышуан, ламыслагы илхатгылон, лажәа иазызыршуан. Ан дыртәоуп, дымфәкәцәоуп. Ан лажәа еснагь амч аман, иамоуп иахыагы.

Ажәытәзатәи ауаатәыф-са реилазаарафәи ан иааныл-кылоз атып акыр ирныцшуеит ацсуа жәлар рхәамтәкәа. Арт ахәамтәкәа рфәи ацхәыс – ан цәгәа деинаалоуп, ахшыф чы-да лызтоуп, лнапкымта акы иа-лафашыом, атыс мфәс асахыа тылхуеит.

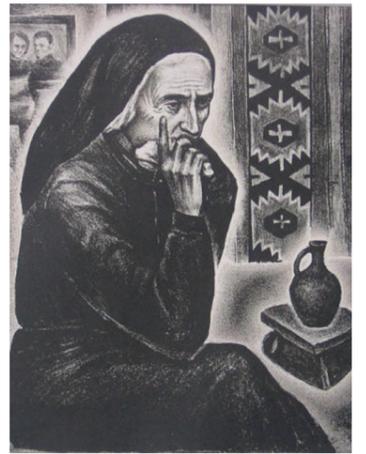
Апсуа лакәкәа рфәи далка-ауп зхатца имеижыо, ацәгәа-рафәи фызара изызуа, ианата-ху ахатәмдхәысра злоу. Ас икоу ацхәыс лхәфәсахыа апсуа сахьар-кыратә литературә иалалахь-еит – уи Сағанәи Гәашыа, Нартаа ран лоуп. Иахгәалахаршәап: Ана-на Гәында, афырпхәыс – Баалоу-цха Мадиана, Ешыртәи апсуа пхәызба – Мери Аәзцәа. Иара убас Ростов ахақәйтәраан ита-хаз Алексаандра Назәзе, апсуа новелла – «Отхаратәи ацхәыс-ба» афы 12-ш. зхытуаз Шьасиа. Апсуа сахьаркыратә литерату-рафәи Д.И.Гәлиа – «Камачыц», И.Гь.Папаскыыр – «Ацхәыс лыпа-ту» афы – Саида, «Темыр» афы – Зина, Л.Кәыцниа – «Шьаризан», И.Когониа – Хәнифа лхәфәсахыа уб.итд.

Апсуа тоурых афы хаштшыа акәзам апсуаа хырцәаны Тыр-кәтәылака – амшын нырцә мчы-ла рахгара. Ан лхәычы ицсыз длымхны амшын дарымтарцаз, ицсы тоушәа агарашәа лхәон, зны-зынла рхыцкәа ртиртә афынза инанәгон. Уи хбо-ит М.Лашәриа иажәеинраала «Стампылтәи ацармыкыафәи». Убартдыруазкәп Кьейцәа Елиф, уи мшын нырцә анышәынтра дапыртцәамызт, ацхәарца агәак ашәа ацәо.

Иара убас хаблафәи дцәырцү-еит Нестор Лакоба ихатә фыза – Сариа Лакоба, уи Қарт аца-мыгәа цәгәа шылзааргозгы, длымтизет лыпшәма.

Апсны Апындытәылатә еи-башыраан Аиааира ааигәаз-тәыз иреиуоуп ахәса, анацәа. «Аибашырафәи Аиааира згәз афырхәцәа заазаз анацәа роуп», – ихәеит Апсны афырхәцәа Султан Сосналиев.

Аибашыра аамтазы анацәа иаадырпшит агәагыра ду, ацха-ра гәгәа. Нелли Пацациа-Амчба лыцкәын итахаз иабцъар кны ага дйагылт. Ахбшык ахәафәи дтәхе-ит. Дышбылуазгы, абыр лнапы иакыз калыжыуамызт.

Афотә: Руслан Чхамалиа

Кавказ ажаларкәа рфәи ико-уп атоурых змоу атәс: аицәгы-ларафәи аибашыцәа рыбжәара ацхәыс ачабра анкалыршә – аибашыра аанкылахон хәа.

Ахәса – анацәа, атыпхәцәа хыкәкыс ирымаз аибашыра аанкыларә акәын, иказам еицәоу агәыршә, ан зыхшара анышә да-маздәз, «ан лылагыртз ахыкартәз, ашыац аазом» рхәоит.

Аибашырафәи «Апсны Афыр-хәцә» хәа ахыз иацсахеит азәыршәи Урт ахәцәа аибашыра мца иалыргон, итахоз лагырзы-ла икәабо.

Аиааира изапымлаз иреиуоуп: Инга Габниа, Жанна Гәыньцыа, Виолетта Клиевскаиа, Леонел-ла Топуризе, Марина Амкәаб, Раиса Кәырыкыба, Нелли Паца-циа-Амчба, Виталина Дворник, Наира Гамгиа, Ирина Сычынаа, Гәында Кәыцниа, Ирина Кур-скаиа, Лиалиа Аршба, Лолита Гәыньцыа, Ирина Гоциризе, Ма-рина Тәниа, Герда Шукова, Са-ида Делба. Аибашыра ашытахь зыпстазаара иалтыз иреиуоуп: Ақсана Аәзба, Емма Чагәаа, Аза Агәмаа, Наалиа Анцупова ухәа.

Иара убас зыпсадгьыл зхы ақәызтаз ранацәа ре-иқәыпхыазаара мариям, урт зегьы рыхыз хытәынбанла Апсны ато-урых афы иаанхоит.

Апсны 19-тәи ашәышыкәса аан ацхәыс атцара лзапсам хәа агәаанәгара ыказтгы, иахыа апсуа пхәыс дубоит атцарадырреи, ауаажәларра-политикатә ускәеи рфәи. Ирацәазоуп зыхыз хараку ахақымцәа, асахыатыхыфәа, атеатр, акультуратә хыштыа-ракәа рфәи, инагоу арцафәа. Иахыа икам аусхәартакәа апсуа пхәыс аус ахылымуа:

4-фык зыцкәынцәа тахаз урт рбирак дацәгыланы Ешы-ра ақыта напхгара азылуеит Та-мара Аәзба-Езыгәбаиа. Апсны Афырхәцәа Арзамет Тарба иан Гули Кьычба Анацәа рхеилак анапхгара.

Ажәа «Ан!» ижәытәзатәиу ажәоуп.

– Апсуаа иахыа ирымоу аде-мографитәтә тагылазаашыа еи-қәлырхар лылшоит – Ан, апсуаа рхатәи бызшәа хәынцқарратә бызшәак ахәсабала еиқәлырхар лылшоит – Ан.

**З.Ч.Сабекиа ,
Акәа араион абиблиотека
хада Апсны зәапсазтәыз
акультура аусзуа**

АПСНЫМЕДИА

Ареспубликатә хәынцқарратә усхәартә «Апснымедиа»

gazeta-apsny.info
apsnygazeta@mail.ru

атәл: +7 (840) 226-15-75 / 226-59-73
атызтып: Апсны, Акәа ақ, Ажәанба имәа, 9

Аредактор хада
Ахра АНҚӘАБ

Агазет адтала ифым астатәи аредакция ахә аредакция иазшәазом. Агазет ахә–20 маат.